

развито сотрудничество в сфере экономики. Например, в годы независимости в Таджикистане работает несколько итальянских компаний, что может быть отражением заинтересованности сторон в развитии двустороннего сотрудничества.

Ключевые слова: *Таджикистан, Италия, история, сотрудничество, дипломатия, экономика, компания, интерес, двусторонний.*

THE HISTORY OF THE FORMATION OF BILATERAL RELATIONS OF TAJIKISTAN WITH ITALY

VOHIDOVA SANAVBARBONU

Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of Europe and America of the Institute of Asian and European Countries, NAST Address: 734035 Dushanbe, 33 Rudaki Ave., e-mail: tel; + (992) 935008732. sanajanvohidova@gmail.com

The article is devoted to the study and research of the history of formation and development of bilateral relations between Tajikistan and Italy in the modern world.

The article claims that modern peoples settled in Italy about 40,000 years ago. That is, before the Romans, Latins (in fact, the ancestors of the Romans), Samnites, Celts and many other tribes lived here. Around the 8th-7th centuries BC, the ancient Greeks built several colonial cities in southern Italy and Sicily.

Cooperation between the Republic of Tajikistan and the Italian Republic is carried out at the bilateral and multilateral levels. In particular, cooperation in the economic sphere is relatively developed. For example, during the years of independence, several Italian companies operate in Tajikistan, which may be a reflection of the interest of the parties in the development of bilateral cooperation.

Key words: *Tajikistan, Italy, history, cooperation, diplomacy, economy, company, interest, bilateral.*

ҲАМГИРОИИ ИҚТИСОДӢ ДАР МИНТАҚАИ ОСИӢИ ҶАНУБУ ШАРҚӢ ДАР ДОИРАИ ФАӢОЛИЯТИ АСЕАН

ҚУДРАТЗОДА КОМРОН АБДУНАБӢ

н.и.т., мудири шуъбаи Осии Ҷанубӣ ва Шарқии ИОМДОА АМИТ.

Суроға: 734025, Тоҷикистон, ш. Душанбе, х. Рӯдакӣ, 33. Тел.: (+992) 93 528 28 62.

E-mail: komron.kudratov@gmail.com

Вазъияти ҳозира ва дурнамои иқтисодиёти мамлакатҳои АСЕАН (Ассотсиатсияи миллатҳои Осии Ҷанубӣ-Шарқӣ) бо вазъи иқтисодии ҷаҳон зич алоқаманд аст. Роҳи рушди устувори иқтисодии кишварҳои АСЕАН аз ҳамгироии кишварҳои минтақа ва бозсозии сохтор, кам кардани вобастагӣ ба марказҳои иқтисоди ҷаҳонӣ вобастагии калон дорад. Дар мақолаи мазкур мушкilotи ҳамгироии иқтисодии кишварҳои АСЕАН аз нуқтаи назари амалия ва институтҳои сиёсии давлатӣ баррасӣ шудааст, ки сатҳи самаранокии иқтисоди кишварҳои Осии Ҷанубу Шарқиро муайян мекунад. Омилҳои муҳими ба даст овардани рушди иқтисодии ба содирот нигаронидашуда ва рушди бомуваффақият ҳамгироии минтақавӣ дар доираи АСЕАН бо таъшиқи институтҳои бозғатимоди ҳуқуқӣ ва иқтисодӣ мебошад ва

ин имкон медиҳад, ки робитаҳои иқтисодӣ дар минтақа танзим шаванд. Дар мақола инчунин омилҳои иқтисодӣ ва сиёсии ноил нашудани АСЕАН ба якпорчагии иқтисодӣ мавридӣ барраст қарор дода мешаванд. Омилҳои мазкур АСЕАН-ро аз расидан ба ҳамгиروي комили иқтисодӣ боздошта, бо тай кардани марҳилаҳои, чун тижорати афзалиятдошта, минтақаҳои озоди иқтисодӣ маҳдуд кардаанд дар ҳоле, ки АСЕАН ба ташикли иттиҳоди гумрукӣ ва бозори муштарак машғул мебошад. Монеаҳои дохилиминтақавӣ ва фароминтақавӣ аз омилҳои ба ҳисоб мераванд, ки эҳтимоли бештар ба таъхир андохтани ҳамгиروي хоҳанд дошт. Бо баррасии таҷрибаи ҳамгиروي минтақавӣ дар доираи АСЕАН метавон руиди ин равандро (ҳамгиروي минтақавиро) дуруст донист.

Калидвожаҳо: ҳамгиروي, ҳамгиروي иқтисодӣ, мушкилоти ҳамгиروي иқтисодӣ, Осиёи Ҷануби Шарқӣ, АСЕАН, руиди иқтисодии АСЕАН, омилҳои дохилиминтақавӣ ва фароминтақавии зидди ҳамгиروي, омилҳои сиёсии зидди ҳамгиروي иқтисодии АСЕАН

Яке аз шаклҳои муҳими ҳамкорӣ дар арсаи байналмилалӣ ҳамгиروي минтақавӣ аст, ки дар чорҷӯба он кишварҳои минтақаҳои мухталиф ба самти иттиҳод ва якпорчагии ҳарчи бештар пеш мераванд. Ҳамгиروي кишварҳо аз минтақаи озоди тижоратӣ оғоз шуда, пас аз гузаштани ду марҳала: иттиҳодияи гумрукӣ ва бозори муштарак ба иттиҳодияи комили иқтисодӣ хатм мешавад. Саволи аслии ин аст, ки чаро баъд аз гузашти беш аз панҷ даҳа аз таърихи ташаккули АСЕАН ин ташкилоти минтақавӣ ҳанӯз ба ҳамгиروي комили иқтисодиву сиёсӣ муваффақ нашудааст? Таҳлилҳои нишон медиҳанд, ки раванди ҳамгиروي агарчи бо ҷунбишҳои андак рушду густариш кунад ҳам, лекин далелҳои шохиданд, ки АСЕАН дар роҳи расидан ба ҳамгиروي комили иқтисодӣ бо мушкилоте чун: иқтидори иқтисодии на чандон худкифо, вобастагӣ ба тижорати хориҷии бурунминтақавӣ, тафовути зиёд дар тавоноӣҳо ва имкониятҳои иқтисодӣ ва набудани ҳамоҳангиҳои комил ё ихтилофоти сиёсӣ рӯ ба рӯ аст, ки омилҳои мазкур монеаи муҳиме дар роҳи ноил шудани АСЕАН ба якпорчагии иқтисодӣ гаштаанд. Мушкилоти мазкур АСЕАН-ро аз расидан ба ҳамгиروي комили иқтисодӣ боздошта ва бо тай кардани марҳилаҳои чун тижорати тарҷеҳӣ, минтақаи озоди иқтисодӣ, иттиҳодияи гумрукии маҳдуд, дар айни замон АСЕАН ба думболи амалӣ сохтани ҳадафи худ - яъне бозори муштарак аст. Тадқиқоти мо хусусияти тавсифӣ дошта, ба таҳлилу баррасии фарзияҳои мепардозад. Равиши гирдоварии маводҳо низ аз рӯи далелу санадҳо аст.

Дар чанд даҳаи охир раванди ҳамкориҳои байналмилалӣ пешрафти назаррасеро тай карда, ин нишондиҳанда пайванди ҳарчи бештари манфиатҳои кишварҳоро дар самтҳои мухталиф нишон медиҳад. Ҷаҳон дар даҳсолаҳои охир ба сурати қобили мулоҳизае тағйир ёфтааст. Баъд аз поёни ҷанги сард, афзоиши вобастагии мутақобил ва ҳамгиروي дар ростои ҷаҳонӣ шудан дар маркази тавачҷуҳи иқтисоди сиёсии байналмилал қарор гирифт. Баъзе муҳаққиқон аз қабилҳои Оҳмай, Стронг ва Лупел пешниҳод мекунанд, ки ин раванд мумкин аст ба аз байн рафтани давлат-миллатҳои поён ёфта, шакли созмони сиёсӣ зуҳур ёбад. Муҳаққиқони дигаре мӯътақид бар онанд, ки ҷаҳонишавӣ ақидаи ғалат аст ва ба ҷойи ҷаҳонишавӣ ва шакли вазкунии давлат - миллат ҳамгиروي минтақавии давлат-миллатҳои мустақил муҳимтарин ва қобили тавачҷуҳ дар сиёсати байналмилалӣ аст. Ҳамон гуна ки давлат - миллат аз рӯёруи ба самти мусолиҳа ва ҳамкориҳои иқтисодӣ бештар ҳаракат мекунад, ҳамгиروي минтақавӣ низ яке аз воқеиятҳои саҳнаи байналмилалӣ шудааст ва эҳтиёҷ ба мутолиа ва баррасии он бештар гардидааст.

АСЕАН, ки собиқаи таърихии беш аз 50 - сола дорад, аз замони таъсис, дар соли 1967 ҳадафҳои худро бар ҳамкорӣ ва ҳамгирии бештари дохилиминтақавӣ мутамарказ сохта, ҳамвора саъй кардааст марказияти худро дар роҳи дастбӣ ба ин ҳадафҳо ҳифз кунад. Бо рӯчуъ кардан ба омори тиҷоратии АСЕАН метавон ба ин маънӣ пай бурд. Тиҷорати дохилиминтақавии АСЕАН дар даҳсолаи 1970 аз 12 то 15 дарсад буд ва ин рақам дар миёнаи даҳаи 2000 - ум ба беш аз 25 дарсад расид. АСЕАН дар санадҳо ва нақшаҳои ояндаи хеш то солҳои 2025 ба ҳамгирӣ ва якпорчагии бештар дар самтҳои мухталиф таъкид кардааст. Раванди ҳамкориҳои рушдбандаи АСЕАН низ навиддиҳандаи қадамҳои муваффақи он дар самти ҳадафи дарозмуддати якпорчагии комил ва иттиҳоди боз ҳам бештари кишварҳои минтақа аст.

Саволи аслии таҳқиқоти мазкур ин аст, ки чаро баъд аз гузашти беш аз панҷ даҳа аз таърихи шаклирии АСЕАН ин ниҳоди минтақавӣ ҳанӯз ба ҳамгирии комили иқтисодӣ дастбӣ нагардидааст? Саволҳои иловагӣ иборатанд аз: 1. Мушкилоти ҳамгирии АСЕАН дар чист? 2. Марҳилаҳои ҳамгирии минтақавии АСЕАН аз чӣ замоне оғоз шуда ва чӣ таҳаввулотеро аз сар гузаронидааст? 3. Бозори муштараки АСЕАН чӣ рӯкнҳое дорад ва аъзои ин ниҳод чӣ сиёсатҳоеро барои дастбӣ ба он пеш гирифтаанд? Фарзияи таҳқиқот ин аст, ки агарчи раванди ҳамгирӣ бо ҷунбишҳои андак рушду густаришро нишон медиҳад, лекин АСЕАН дар роҳи расидан ба ҳамгирии комили минтақавӣ бо мушкилоте ҷун иқтидори иқтисодии на чандон худбасанда, вобастагӣ ба тиҷорати хориҷии бурунминтақавӣ, тафовуту фарқи зиёд дар тавоноии кишварҳои минтақа ва набудани ҳамоҳангиҳои комил ё ихтилофоти сиёсӣ, ки ин амр монеаи муҳимме дар роҳи дастбӣи АСЕАН ба якпорчагии иқтисодии бештар аст. Омилҳои мазкур АСЕАН-ро аз расидан ба ҳамгирии комили иқтисодӣ боздошта, бо тай кардани марҳилаҳое, ҷун тиҷорати афзалиятдошта, минтақаҳои озоди иқтисодӣ маҳдуд гардидааст ва дар ҳоли ҳозир АСЕАН ба ташкили иттиҳоди гумрукӣ ва бозори муштарак машғул мебошад.

Ҳамгирии минтақавӣ яке аз ҷанбаҳои иқтисоди байналмилалӣ мебошад, ки аҳамияти он беш аз ҷаҳор даҳа аст, ки дар ҳоли афзоиш аст. Дар соли 1950 ин мафҳум таърифи хосеро аз ҷониби иқтисоддонон барои таҳассусӣ кардани тиҷорати байналмилалӣ гирифт. Ин таъриф нишондиҳандаи умур ё расидан ба ҳадафҳои буд, ки иқтисодҳои давлатҳои ҷудогоноро дар минтақаҳои озоди иқтисодии бузургтар муттаҳид менамуд ва ин калима маънии маҳдудтаре аз корбурди имрӯзии он дошт. Бояд гуфт, ки иқтисодчиён бо ин равиш аз иқтисоди байналмилалӣ барои афзоиши вобастагии мутақобилаи иқтисодии байни кишварҳо истифода мекарданд. Ҳамгирии минтақавӣ барои аз байн бардоштани тамоми монеаҳои тиҷоратии байни ҳадди ақал ду кишвар бо эҷоди унсурҳои ғридиҳандаи ҳамкорӣ ва ҳамоҳангии байниҳудӣ равона гардидааст.

Ҳамгирӣ, инчунин ба маънии таркиби бахшҳои мучаззо, яъне аз ҳам ҷудошуда ба як кулли воҳид фаҳмида мешавад. Асли мафҳуми ҳамгирӣ дар соҳаи иқтисодӣ маъмулан ба маънои густариши раванде аст, ки дар он робитаҳои наздиктари байни воҳидҳои ҷуғрофӣӣ ҳамроҳ бо афзоиши мизони вижагиҳои монанд дар назар аст. Дар фарҳанги иқтисодӣ ҳамгироиро ба унвони робитаҳои мутақобилаи оянданигарӣ, дар ҳамомехтагии иқтисодҳои миллӣ ва ташкили фазои иқтисодии то ҳудуде хос таъриф мекунам [27, 13]. Ислоҳоти минтақагарӣ ба ҳамгирӣ далолат мекунад, зеро барои ташхиси як гурӯҳи давлатҳо аз дигар давлатҳо ба воситаи ҷуғрофӣ, фарҳанг, таърих ва иқтисод метавон ба роҳ монд. Давлатҳои як минтақаро метавон ба як доира гирифт, зеро

ин давлатҳо дар ин раванд худро дар як ё чанд соҳа бо якдигар пайвандёфта медонанд [1, 212]. Бо вучуди тафовути дидгоҳи муҳаққиқон дар мавриди унсурҳо ва меъёрҳои ташкилдихандаи минтақагарой ба назар мерасад, ки яке аз муҳимтарин меъёрҳо дар тақсимбандии минтақаҳои ҷуғрофӣ, яъне маҳалли қароргирии кишварҳо мебошад, ки онҳоро бо марз аз дигар минтақаҳо ҷудо мекунад ва дар марҳалаи баъдӣ иштироки фарҳангӣ, иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва сиёсӣ дорои аҳамияти хоса ҳастанд. Кишварҳои ҳастанд, ки аз назари сиёсӣ мутафовитанд, вале дар як минтақа қарор доранд ва дар муқобили ин кишварҳои низ ҳастанд, ки дар фосилаи бисёр ду аз ҳамдигар қарор доранд, вале умумиятҳои зиёде бо ҳам доранд.

Ҳамгирии минтақавиро ба таври сода наметавон таърифи дақиқ намуд. Ин калима ба маънии ваҳдати давлат-миллатҳо дар як минтақаи ҷуғрофӣ аст ва аз тарафи дигар ҳамгирии минтақавӣ метавонад ба раванди пурзуртаре ишора дошта бошад, як кишвар дар як иттиҳод ва ё воҳиди бузурге бошад. Як андоза ширкати кишварҳо ва он чи ки онҳо ба иштирок мегузоранд, сатҳи ҳамгириро мушаххас мекунад. Аз тарафи дигар, ҳамгирии минтақавӣ ба натиҷаҳои ишора мекунад, ки ба меъёрҳои муайяншуда алоқаманд мешаванд. Ҳамгирии минтақавӣ ин ниҳодсозӣ ва таҳким, ки ниҳодҳо барои осону содасозии амалиёти ҳукумат хуб тарроҳӣ шудаанд. Ҳамчунин бо ҳадафи ба даст овардан аз тариқи афзоиши тааххуд ба ҳамоҳангӣ ва ҳамкорӣ, ҳифозат аз якпорчагии минтақа, қоҳиши ҳазинаҳои мубодила ва истифодаи муассир аз манбаъҳои камёб мебошад. Ҳамгирии минтақавӣ, инчунин ҳамоҳангии сиёсати иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, тавсеаи иқтисодӣ ва иҷтимоӣ зарурӣ барои тамоми давлатҳои аъзо ва ҳамоҳангӣ дар равобитаи хоричӣ [21, 2].

Мафҳуми ҳамгирии минтақавӣ дар воқеият аксаран ҳамкориҳои наздиктари байни давлатҳои ҳоким аст, на ба маъноии интиқоли ҳокимият. Калимаи ҳамгирӣ ба маънии иттиҳодсозии ҷузъҳо дар як кулл аст, аммо вақте ба сурати хос ба кор меравад маънии он печида мегардад. Сарфи назар аз талошҳои бисёр барои тавзеҳи ҳамгирии минтақавӣ аз ҷониби муҳаққиқони гуногун таърифи ягонае вучуд надорад ва ин амр муқоисаи ҳамгириҳои Осиё ва Амрико бо ҳамгириҳои Африқо ва Аврупо мушкул месозад. Ҳамгирии минтақавӣ ба раванде ишора дорад, ки дар он давлатҳо даври ҳам чамъ мешаванд, то мувофиқатномаҳои барои ҳамкорӣ дар ҳавзаҳои хос ва муштарак имзо кунанд [20, 5]. Лозим аст ибтидо байни ҳамгирӣ ва ҳамкорӣ тафовутианиқе гузорем. Ҳадафи аслии раванди ҳамгирӣ аз байн бардоштани ҷудоии байни тавлидот, ҳадамот, омилҳои тавлидоти дохил ва хоричи кишварҳои узв ва ҳифзу ҳимоятгарӣ дар муқобили ҷаҳони сеюм аст. Раванди ҳамгирӣ ҳадди ақал ҷаҳор марҳала дорад, шомилшавӣ ба минтақаи озоди иқтисодӣ, иттиҳоди гумрукӣ, бозори муштарак ва иттиҳоди иқтисодӣ-сиёсӣ мебошанд. Раванди ҳамгирӣ умуман аз минтақаи озоди иқтисодӣ оғоз ва ба иттиҳодияи иқтисодӣ ва сиёсӣ хатм мешавад. Дар минтақаи озоди иқтисодӣ кишварҳои узв монеаҳои тичорати молу маҳсулот ва ҳадамоти байни худро аз байн бардошта, сиёсатҳои тарифии худро дар муқобили кишварҳои ҷаҳон ва кишварҳои хорич бо мувофиқаномҳо ҳифз мекунанд. Иттиҳодияи гумрукӣ аз таркиби минтақаи озоди иқтисодӣ бо эҷоди тарифҳои хоричии муштарак ба вучуд меояд, пас тичорати дохилиминтақавӣ ба иловаи тарифҳои хоричии муштарак иттиҳоди гумрукиро ташкил медиҳад. Бозори муштарак замоне муҳаққақ мешавад, ки ҷарҳаи омилҳои тавлид озод шавад ва сармоя, неруи корӣ, корофаринӣ ва сармоягузориҳои озодона байни кишварҳои узв дар ҷараён бошад. Иттиҳоди иқтисодӣ низ ду марҳаларо дар бар мегирад: иттиҳоди

иқтисодию сиёсии комил тавассути ваҳдати пулӣ, иҷтимоӣ ва сиёсатҳои молӣ шинохта мешавад. Дар чунин мавқеъ қарор доштан аз давлат талаб мекунад, ки тасмимоти миллии худро маҳдуд намуда, ба тасмимоти ниҳоди минтақавӣ моил гардад ва дар сурати ба роҳ мондани ҳамгирии сиёсӣ ва иқтисодӣ ворида иттиҳоди ягона мешаванд. Иқтидори иттиҳодия низ тавассути парлумони марказӣ назорат мешавад. Қобили зикр аст, ки ҳеҷ созмони минтақавӣ то кунун ба марҳалаи иттиҳодияи иқтисодӣ ва сиёсии комил нарасидааст [26, 2].

Ҳамкорӣ аз ҳамгирӣ хеле маҳдудтар аст. Ҳар як созишнома ва шартнома барои ҳадафи коҳиши навъҳои гуногуни монеаҳо бо дарназардошти манфиатҳои муштарак дар ҳар қадам соҳае набошад шакле аз ҳамкориҳои иқтисодӣ аст. Ҳамкориҳои минтақавӣ гуфта амал ва равандеро мегӯянд, ки кишварҳои мухталиф бе тақсим ва ё вогузориҳои ҳокимият фаъолияти худро танзим мекунанд, аммо дар ҳамгирии минтақавӣ кишварҳо ба тадриҷ ҳокимияти худро бо сохтори фаромиллии ҷадида мепайванданд, ки то битавонанд ба самти якпорчагӣ ҳаракат кунанд, ба ҳамин далел ҳамкорӣ аз ҳамгирӣ маҳдудтар аст [14, 138]. Ҳамгирии минтақавӣ як чизи сохта буда, мумкин аст боз истад, ба монанди Иттиҳоди Африқо, Иттиҳоди Ҷамоҳири Шӯравӣ ва қаламрави Дания ва ҳатто мумкин аст таҷзия шавад, ба монанди Югославия, Чехословакия ва Федератсияи Ҳинди Ғарбӣ [15, 241]. Аввалин талоши расмӣ дар минтақагарӣ ё ҳамгирии минтақавӣ дар сатҳи ҷаҳонӣ дар Аврупо таҳти унвони Иттиҳоди Аврупо қобили мушоҳида аст. Модели Иттиҳоди Аврупо ҷиҳати пайванд додан ба унсурҳои сиёсӣ дар ҳамгирии иқтисодӣ созмон додашудааст [28, 3].

Ҳамгирии минтақавӣ метавонад шаклҳои мухталиферо дар бар гирад ва бисёре аз онҳо дар воқеъ амалӣ шудаанд. Дар масъалаи марбут ба иқтисодиёт, ҳамгирии минтақавиро аксари олимони соҳа ба панҷ шакли ҳамгирии минтақавӣ ҷудо кардаанд. Аввалин бор Болосо панҷ шакл ё марҳалаҳои ҳамгирии иқтисодиро ишора кардааст, ки иборатанд аз минтақаи озоди иқтисодӣ, иттиҳодияи гумрукӣ, бозори муштарак, иттиҳодияи тиҷоратӣ ва иттиҳодияи иқтисодии комил ва ягона [8, 10]. Бархе аз олимони мувофиқатномаҳои тиҷоратии афзалиятдоштаро низ яке аз шаклҳо ва ё марҳилаҳои ҳамгирии иқтисодӣ медонанд [1, 408; 11, 155].

Монанди он чи дар равоити кишварҳои Африқо, Ҳавзаи баҳри Кариб ва Уқёнус бо Аврупо дар заминаи мувофиқатномаҳо мушоҳида мешаванд бештар дар соҳаи кишоварзӣ аст [7, 408]. Баъзе муҳаққиқон барои ҳамгирии иқтисодии минтақавӣ шаш шакл ва ё марҳилаҳоро нишон додаанд, се марҳалаи аввалро - минтақаи озоди иқтисодӣ, иттиҳоди гумрукӣ, бозори муштарак ва се марҳалаи баъдиро - иттиҳоди иқтисодӣ, иттиҳоди пулӣ ва иттиҳоди сиёсӣ муайян кардаанд.

Смитс низ ба панҷ навъ ҳамгирии минтақавӣ ишора кардааст, бо ин тафовут, ки ду марҳалаи поёниро ягона медонад, яъне иттиҳодияҳои комили сиёсӣ ва иқтисодиро охири марҳалаи ҳамгирии иқтисодӣ ба назар мегирад ва афзалияти тиҷорати озодро низ ба ҷаҳор навъи дигар ҷудо намудааст ва дар ин андеша аст, ки дар ин навъи ҳамгирӣ коҳиши тариф ё тиҷорати озод ба рӯйи молҳои хосе сурат мегирад ва тафовути он бо минтақаи озоди иқтисодӣ дар ин аст, ки дар минтақаи озоди иқтисодӣ озодсозии тиҷорӣ молу маҳсулот ба сурати комил анҷом мегирад [32, 60].

Дар ин таҳқиқоти илми метавон ба панҷ шакли аслии ҳамгирии иқтисодии минтақавӣ ишора кард. Шаклу марҳалаҳои ҳамгирии иқтисодӣ чунин мебошанд:

А) яккум, минтақаи озоди иқтисодӣ - дар ин сатҳ аз ҳамгирии минтақавӣ кишварҳои узв тамоми монеаҳои ҷойдоштаи соҳаи тиҷоратро аз байн мебардоранд, аммо озодии худро дар таъини сиёсат дар арсаи байналмиллалӣ ҳифз мекунанд [16, 14]. Ба монанди минтақаи озоди иқтисодии Чин ва АСЕАН, минтақаи озоди иқтисодии Ҷопон ва АСЕАН, минтақаи озоди иқтисодии АСЕАН – Австралия - Зеландияи Нав, минтақаи озоди иқтисодии Осиёи Ҷанубӣ, Мувофиқатномаи тиҷорати озоди Америкаи шимолӣ, Минтақаи озоди тиҷорати кишварҳои арабӣ ва ғайраҳо;

Б) дувумин иттиҳоди гумрукӣ буда, хеле шабеҳи минтақаи озоди тиҷоратӣ аст, ки дар қолаби он кишварҳои узв бояд равобитаи тиҷорати хориҷии муштаракero иҷро ва думболғирӣ кунанд, барои мисол: кишварҳо бояд тарифҳои хориҷии муштаракero барои воридот аз кишварҳои ғайри аъзоёнашон ҷорӣ кунанд [16, 14]. Барои ин Иттиҳоди гумрукии Евразия, Шӯрои ҳамкориҳои Халиҷи Форс, Иттиҳоди гумрукии ҷануби Африқо мисол шуда метавонанд;

В) сеумин марҳилаи ҳамгирии иқтисодӣ бозори муштарак аст, ки хусусиятҳои як иттиҳоди гумрукиро ба иловаи озодии комили нақлу интиқоли афрод ва сармои дохилиминтақавиро доро аст [29, 33]. Ҳамчунин омили дигар, таҳаррук ва амалиёти озод дар саросари марзҳои миллии аъзоёни минтақа аст, ба монанди ин ки сармоя, неруи корӣ, фанноварӣ, касбу кор ва сармоягузорӣ бояд беамониат байни кишварҳои муошираткунанда ҷараён дошта бошанд [16, 15]. Дар ин марҳилаи ҳамгирии иқтисодӣ кишварҳо тамоми монеаҳоро бардошта, иҷозаи интиқоли озодонаи молу маҳсулот, тавлид, сармоя ва неруи инсониро миёни худ барқарор месозанд, аммо монеаҳои тиҷорӣ ва сиёсати тиҷорӣ муштарак нисбат ба аъзои ғайри узв ро таҳким мебахшанд. Кишварҳо ҳамчунин дар бозори муштарак мумкин аст ба сурати блоки воҳид бо созмонҳои фароминтақавӣ, ба монанди Созмони тиҷорати ҷаҳонӣ ё дигар блокҳои тиҷоратии минтақавӣ мисли Иттиҳоди Аврупо музокира кунанд, зеро бозори муштарак ба ҳадди ақали ҳамкорӣ дар иқтисод (пулӣ ва молӣ) ва сиёсатҳои корӣ ниёзманд аст. Дастёбӣ ба ин марҳилаи ҳамгирии минтақавӣ аксар вақт бисёр ҳам кори мушкил аст. Бо вучуди ин, даромаду сӯди инфиродии кишварҳо метавонад нобаробар бошад, зеро неруи корӣ ва мутахассисони варзида мумкин аст ба кишварҳое, ки музди болотаре доранд, бираванд ва сармоягузорӣ мумкин аст ба ҷойҳое ҷараён пайдо кунад, ки сӯд аз хароҷоти он бештар бошад. Дар натиҷаи ин раванд тавсеаи нобаробар шакл мегирад. Бо вучуди ин, сиёсатҳои ҳадафманд ва коромад тавассути аъзои иттиҳод метавонад ин номуносибиҳоро аз байн бибарад. Дар ҳоли ҳозир дар ин раванд, дар сатҳи ҳамгирии минтақавӣ Иттиҳоди Африқои Шарқӣ қарор дорад, ки аз июни соли 2010 аъзоёни он протоколи бозори муштаракро барои иҷрои комил дар тӯли панҷ сол имзо кардаанд [22, 87].

Г) чаҳорумин шакл, ё марҳилаи ҳамгирии иқтисодии минтақавӣ иттиҳоди пулӣ ва иқтисодӣ шинохта мешавад. Дар ин маврид бозори муштарак бо иловаи якпорчагии комили сиёсати пулӣ ва молӣ ташкил карда мешавад. Ширкаткунандагони ин марҳила бояд қувваи марказиеро барои назорат дар ин самт эҷод кунанд, ки ба воситаи он кишварҳои узви минтақа ба сурати як миллат ё як иттиҳод дароянд. Барои мисол метавон ба 19 узви Иттиҳодияи Аврупо ишора кард, ки воҳиди пулии евраро ба унвони воҳиди пули худ пазируфтаанд. Дар иттиҳодҳои комили иқтисодӣ ва сиёсӣ кишварҳои узв амалан муттаҳид мешаванд. Қувваи марказии мавриди ниёз дар иттиҳоди комили иқтисодӣ бояд бо парлумон ва ниҳодҳои муштараки дигар ба роҳ монда шаванд ва як давлати воҳид ташкил карда шавад. Ба монанди он чи ки дар соли 1990 байни ду Олмон

ба амал омад ва Олмони шарқию ғарбӣ дар Ҷумҳурии Федеролии Олмон муттаҳид шуданд [17, 2].

Ҳамон гуна, ки дар боло зикр кардем, марҳилаҳои ҳамгироии иқтисодии минтақавӣ аз минтақаи озодаи иқтисодӣ шуруъ шуда, ба иттиҳодияи комили иқтисодӣ ва сиёсӣ мерасад. Табиист, ки бо баҳрагирӣ аз модели дар боло баёнёфта метавон чигунагии иттиҳоди миллатҳои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ ва ба як иттиҳодияи комили иқтисодӣ табдил ёфтани онҳоро баррасӣ намуд.

Рушди ҳамкориҳои минтақавӣ ба унвони яке аз дигаргуниҳои асосӣ дар равобони байналмилал шинохта шудааст. Ин раванд дар ҳоли ҳозир, яке аз вижаҳои тасдиқшудаи саҳнаи робитаҳои байналмилалӣ буда, аҳамияти калоне пайдо кардааст. [23, 378].

Теъдоди мувофиқатномаҳои минтақавӣ дар чанд даҳаи ахир рушд ва густариш намудааст. Яке аз самтҳои барҷаста ва муваффақи Иттиҳоди Аврупо ин ҷалби таваҷҷуҳи кишварҳо барои тавсеаи робитаҳои худ бо дигар кишварҳо дар самти ба даст овардани сӯди иқтисодӣ аст. Ҳамгироии Иттиҳоди Аврупо минтақаро водор намудааст, ки шаклҳои ҷадиди ҳамкориҳои минтақавиро ба вуҷуд оварад. Илова бар ин, сохторҳои ҷадидтари ҳамгироии минтақавӣ дар ҳоли рушд ва пешравӣ қарор доранд [18, 1149].

Ҳамгироии иқтисодии дохилиминтақавӣ аз соли 1980 то солҳои 2010-ум рушди қобили мулоҳизаеро нишон додааст. Дар ҳоле, ки тиҷорати дохилиминтақавии Иттиҳоди Аврупо аз 18 ба 24 дарсад расидааст [25, 31]. Ҳаҷми тиҷорати дохилиминтақавии Осиёи Шарқӣ низ дар тӯли беш аз як даҳа то соли 2016 афзоиш ёфта, ба 60 дарсад наздик шудааст [5, 16; 6].

Матни эълумияи Бангкок нишон маедихад, ки се ҳадафи асосии шаклгирии АСЕАН аз инҳо иборат мебошанд: а) рушд ва васеъ намудани иқтисоди дохилиминтақавӣ, б) рушд ва густариши пешрафти фарҳангӣ ва в) иҷтимоӣ ва таъмини сулҳу субот дар минтақа. Бинобар ин яке аз ҳадафҳои таъсиси АСЕАН илова бар таъмини сулҳу суботи минтақавӣ ва муқобила бо таҳдиди коммунизм, талош барои дастбӣ ба ҳамкорӣ ва рушди иқтисоди дохилиминтақавӣ буд ва давлатҳои муассис ба манзури ба даст овардани баъзе манфиатҳо, аз ҷумла бо ҳадафи дастбӣ ба ҳамгироии иқтисодӣ ин созмонро ташкил намудаанд. Аммо тақрибан як даҳа ин ҳадаф амалӣ ва иҷро нагардида, дар марҳалаи бунёди боқӣ мондааст. Билохира, дар соли 1976 бо хурӯчи Америка аз минтақаи Ҳиндучин ва баргузориҳои иҷтисоии сарони АСЕАН дар Индонезия, камкам иҷроии ҳадафи гузошташуда аз нав бардошта шуд. Дар мавриди ҳамгироии иқтисоди АСЕАН ҳаминро бояд гуфт, ки аз ҳамон сол (1976) се тарҳи иқтисодӣ қабул карда шуд, ки ду тарҳи он доир ба саноат ва як тарҳи он доир ба содагардонии тиҷорат тартиб додашудааст. Ду тарҳи саноатӣ бо мушкilot рӯ ба рӯ шуданд, аммо сеюмӣ, ки бо созишномаҳои тиҷоратӣ бартарӣ дошт, иҷро шуд ва амалкарди беҳтаре дошт.

Кишварҳои АСЕАН баъд аз ташкили иттиҳоди миллатҳои Осиёи Ҷанубу Шарқӣ дар соли 1967 ба самти афзоиши ҳамкориҳои дохилиминтақавӣ ҳаракат карданд. Бо пушти сар гузоштани таърих ва таҷрибаҳои зиёд ба тадриҷ раҳбарони минтақа ба ин натиҷа расиданд, ки ҳамкорӣ ва иртиботи мутақобили минтақавиро дар садри авлавиятҳои худ қарор диҳанд ва тамоми тавони худро дар самти касби истиқлол ҳарчи бештар аз ҷаҳони хориҷ пеш гиранд. АСЕАН ба унвони ниҳоди тозатаъсис ба думболи таҳким ва тақвияти пояҳои худ буд ва ин амр дар пайи тавофуқоти аъзоён барои яқдилуви яқпорчагӣ пайваста пайгирӣ карда мешуд [10, 69].

Минтақаи озои иқтисодии АСЕАН дар соли 1992 таъсис дода шуд. Аъзоёни АСЕАН мувофиқатномаи минтақаи озои тиҷорати рои рақобатпазир сохтани минтақа дар содирот ва ҷазби сармоягузори мустақими хориҷӣ дар соли 1992 оғоз карданд. Ин мувофиқатнома рои озодсозии иқдомоти тарифавӣ ва ғайритарифавӣ дар қолаби тарифҳои муштараки афзалиятдошта равона шуд. Дастёбӣ ба озодсозии тарифавӣ ва ғайритарифавӣ то соли 2008 пешбинӣ шуда буд ва соли 2002 коҳиш ёфтааст. Мувофиқатномаи минтақаи озои иқтисодӣ дар соли 2002 байни 6 узви аслии АСЕАН, яъне Бруней, Малайзия, Индонезия, Сингапур, Филиппин ва Таиланд иҷро шуд ва тарифа аз 0 то 5 дарсад коҳиш ёфт. Қарор шуд Ветнам бо стандартҳои мушобеҳи соли 2003, Лаос ва Мянма дар 2005 ва Камбоҷа дар соли 2007 шомили ҳамин гуна тарифаҳо шаванд. Дар соли 2010 шаш узви аслии АСЕАН минтақаи озои иқтисодии комилро эҷод карданд ва рои ҷаҳор узви дигари АСЕАН марҳилаҳои гуногунро муайян карданд. Илова бар мувофиқатномаи дохилиминтақавӣ, кишварҳои узви АСЕАН нақши фаъол дар шаклдиҳӣ ба минтақаҳои озои иқтисодии дучониба бо кишварҳои мухталиф, аз ҷумла Ҷопон, Чин, Ҳинд, Австралия, Аврупо ва Иёлоти Муттаҳида доранд [19, 16].

Тиҷорати дохилиминтақавии АСЕАН ва ҳаҷми умумии он дар солҳои 1970-ум аз 12 то 15 дарсадро ташкил меод, ин нишондод бо суръати зиёд афзоиш ёфта, ҳатто то миёнаи солҳои 1990-ум тиҷорати дохилиминтақавӣ ба 25 дарсад расид. Бо ба вуҷуд омадани бухрони пулӣ ва молӣ дар солҳои 90-ум ҳаҷми тиҷорати дохилиминтақавии АСЕАН аз 22,3 дарсад дар соли 1996 ба 21 дарсад дар соли 1997 коҳиш ёфт [33, 21], аммо аз соли 1998 афзоиши ин нишондиҳанда то соли 2008, яъне то оғози бухрони иқтисоди ҷаҳонӣ, ки ба марзи 27 дарсад расида буд, идома дошт. Дар соли баъд аз бухрони иқтисоди ҷаҳонӣ, тиҷорати дохилиминтақавии АСЕАН наздик ба се дарсад коҳиш ёфт [37, 12] ва то соли 2012 дар ҳамин маҳдуда боқӣ монд.

Тиҷорати молу маҳсулот байни кишварҳои АСЕАН агарчи раванди болоравиро тай мекунад, тиҷорати дохилиминтақавии молу маҳсулот дар соли 2000-ум, ки наздик ба 160 миллиард доллар буд, дар соли 2016-ум ба беш аз 500 миллиард доллар расидааст. Тиҷорати хадамоти АСЕАН низ яке аз ҳавзаҳои ҳамкориҳои кишварҳои минтақа аст. Тиҷорати дохилиминтақавии хадамот аз 80 миллиард доллар дар соли 2010 ба 106 миллиард доллар дар соли 2016 афзоиш ёфтааст. Ҳаҷми сармоягузори мустақими хориҷӣ низ аз 5 миллиард доллар дар соли 2000 ба 24 миллиард доллар дар соли 2016 расидааст [3, 17; 4, 13].

Нухумин нишасти АСЕАН дар моҳи октябри соли 2003 баргузор шуд ва раҳбарони кишварҳои минтақа эълон карданд, ки мақсад доранд се рукни муштараки ба ҳам пайваста ва пуриқтидор бо унвонҳои дастаҷамъии амнияти АСЕАН, дастаҷамъии иқтисодии АСЕАН ва дастаҷамъии фарҳангии АСЕАН-ро то соли 2020 эҷод кунанд. Дар моҳи январи 2007 сарони давлатҳои АСЕАН ба мувофиқа расиданд, ки давомнокии онро то ба 2015 коҳиш диҳанд [24, 5]. Дар охири декабри соли 2015 АСЕАН эълумияи Куала-Лумпурро имзо кард ва эҷоди бозори муштаракро миёни 10 узви АСЕАН ифтитоҳ намуд, ки беш аз панҷ даҳа музокирот рои дастёбӣ ба онро пушти сар намудааст. Ҳадаф аз ташкили бозори муштарак рафтуомади озодонаи шаҳрвандони кишварҳои минтақа, молу маҳсулот ва сармоя дар байни кишварҳои узв баён шудааст [12, 165]

Яке аз ҳадафҳои асосии дар эълумияи зикршудаи АСЕАН то соли 2025 ба бозори муштараки комил мубаддал гаштан аст, ки кишварҳои минтақа алорағми тафовутҳои ҷашмгир дар сатҳҳои иқтисодӣ ба думболи даст ёфтанд ба ин муҳит ҳастанд. Аммо

мушкилие, ки дар ин байн худнамоӣ мекунад, афзоиши баробари ду ҳавзаи дохилиминтақавӣ ва бурунминтақавӣ аст. Кишварҳои АСЕАН натавонистаанд саҳми кишварҳои худро аз тичорат ва сармоягузори дохилиминтақавӣ дар беш аз як даҳа афзоиши қобили мулоҳизае диҳанд, ки дар идома ба ин масъала хоҳем баргашт.

Кишварҳои АСЕАН илова ба шабоҳатҳое, ки доранд, тафовутҳои зиёдеро низ дар самтҳои гуногун доро мебошанд. Барои мисол аз нигоҳи нуфузи аҳоли дар муқоисаи ду кишвар метавон ба ин чиз пай бурд, барои миносол Индонезия дар соли 2016 беш аз 250 миллион нафар аҳоли дошт, дар ҳоле, ки ин нишондиҳанда дар Бруней ба беш аз 420 ҳазор нафар сабт шудааст [4, 3]. Омори марбут ба аҳолии шаҳрншини кишварҳои минтақа низ тафовути чашмасеро нишон медиҳад: Масалан, 100 дарсад аҳолии Сингапур шаҳрншин буда, танҳо 21 дарсади аҳолии Мянма шаҳрншин аст [4, 7]. Кишварҳои минтақа низ барои касби даромад роҳҳои гуногун доранд, ба монанди Сингапур (0 дарсад кишоварзӣ, 26/3 саноат ва 73/7 хадамот) ва доир ба Мянма ин нишондиҳандаҳо 27/5 дарсад кишоварзӣ, 30/9 саноат ва 41/6 хадамот мебошанд [4, 47].

Ин нишондиҳандаи доир ба сатҳи пешрафтагии кишварҳо мебошад, зеро аҳолии деҳот маъмулан аз камбудии имконот дар ҳавзаҳои мухталиф, аз ҷумла тандурустӣ, маориф, камбизоатӣ, даромади ночиз ва ҳамлу нақл дар мавридҳои гуногун танқисӣ мекашанд ва кишвар бояд кушиши зиёде ба харҷ диҳад, ки ниёзҳои онҳоро ҷуброн ва таъмин намояд.

Кишварҳои АСЕАН тавоноҳои иқтисодии гуногун доранд ва фосилаи байни баъзе аз онҳо хело зиёд аст ва ин тафовут дар маҷмуи маҳсулоти дохилӣ (ММД) ва даромад ба ҳар сари кас ошкор дида мешавад. ММД Индонезия як триллион ва Бруней беш аз 12 миллиард доллар дар соли 2017 будааст. Даромад ба ҳар сари кас дар кишварҳое ба монанди Сингапур ва Бруней ба тартиби 57 ва 29 ҳазор доллар дар соли 2017 будааст. [35]. Илова бар гуногуноҳои мазкур, дар байни кишварҳои минтақа аз ҳукуматҳои подшоҳӣ ва коммунистӣ ба монанди Бруней ва Ветнам то ҳукуматҳои демократӣ ба монанди Индонезия дар минтақаи Осиёи Ҷануби Шарқиро ҷой дорад. Тафовутҳои қавмӣ, забонӣ, мазҳабӣ ва фарҳангӣ дар АСЕАН низ бисёр зиёд аст, ки ин омил эҳтимоли шиддати авзоъро дар ин кишварҳо ва ҳатто байни онҳо бештар мекунад. Матолиби зикршуда бахше аз гуногунрангиҳои кишварҳои АСЕАН аст ва баррасии онҳо берун аз баҳси таҳқиқоти мазкур аст.

Ҳаҷми тичорати дохилиминтақавӣ аъзоёни ин ниҳод баробар ба 23 дарсад аз ҳаҷми умумии тичорати АСЕАН аст, ки дар муқобили ниҳодҳои минтақавии дигар чун Иттиҳодияи Аврупо, ки беш аз 60 дарсади тичорати дохилиминтақавӣ дорад, нисбатан поин аст. Кишварҳои узви АСЕАН талош намудаистодаанд, ки монеаҳои тичоратии байни худро ҳар чӣ бештар аз миён бардоранд, то тавонанд тичорати дохилиро густариш дода, заминаи дастбӣ ба бозори муштаракро фароҳам созанд. Аммо АСЕАН ба унвони бозори муштарак ниёзманди тичорати афзунтари байни аъзоёни худ аст.

Ҳамон тавр, ки дар боло ишора гардида буд, ҳаҷми тичорати дохилиминтақавии 10 кишвари АСЕАН камтар аз 25 дарсад аст [2] ва ин ниҳоди минтақавӣ барои расидан ба ҳадафи худ бояд ҳаҷми тичорати дохилиминтақавии худро ба беш аз 40 дарсад афзоиш диҳад. Ҳифзи бозори муштарак низ душвортар аз марҳалаи аввалия ё эҷоди он аст. Мисол беҳтарини ин Иттиҳоди Аврупо аст, ки дар солҳои охир мушкилоти зиёдеро дидааст ва аз муҳимтарини онҳо метавон хуруҷи Англияро аз Иттиҳод, бӯҳрони пулии Юнон ва нигарониҳои мавҷуд бар сари минтақаи евро, ҷараёни афзоишбанди муҳоҷирон ва

паноҳандагони сурӣ ва афғонӣ ба минтақа, ҳучумҳои мусаллаҳонаи Русия ва таҳдиди терроризм ишора кард [13, 7].

Дар асоси муқоисаи факту рақамҳо ҳаҷми тиҷорати бурунминтақавии АСЕАН аз даҳаи 1990 то кунун рушди қобили мулоҳизатаре нисбат ба тиҷорати дохилиминтақавӣ доштааст. Бо баррасии омили тиҷорати дохилиминтақавии ин ниҳод, он чи дар аввал ба назар мерасад ин аст, ки тиҷорати дохилиминтақавӣ дар тӯли беш аз ду даҳа афзоиш ёфтааст ва табудули дохилиминтақавии он бештар гардидааст. Аммо он чи дар ин ҷо муҳимтар аст ва бояд ба инобат гирифта шавад ин аст, ки тиҷорати берунии минтақа рушди бештар кардааст. Ҳамон тавре, ки рақамҳо нишон медиҳанд, баръакси афзоиши ҳаҷми тиҷорати дохилиминтақавӣ тиҷорати бурунминтақавӣ рушд кардааст ва чанд соли охир тиҷорати дохилиминтақавӣ коҳиш ёфтааст. Аз ин рӯ, маълум мешавад, ки гарчанде АСЕАН ба ҳамгироии иқтисодӣ дохилиминтақавӣ таваччуҳ кардааст, аммо тадбирҳои муносиб барои пайгири ин корро наандешидааст.

Бо вучуди ин ки аъзоёни АСЕАН минтақавӣ озоди иқтисодиро дар миёнаи даҳаи 2000 қорӣ кардаанд, аммо омили марбут ба тиҷорати дохилиминтақавӣ бо вучуди рушди ҳаҷми кулли тиҷорати ҳадамот на танҳо рушд накардааст, балки коҳиши се дарсадиро низ нишон медиҳад, ки ин, яъне АСЕАН на танҳо ба ҳадафи худ (бозори муштарак) наздик нашудааст, (дар ҳоли ҳозир), балки аз он дур низ гардидааст.

АСЕАН ба унвони ниҳоди минтақавӣ ва ё блок аз 10 кишвари бо тавоноҳои бисёр мухталиф ташкил шудааст. Дар ин ҷо мо бояд кишварҳои аъзои АСЕАН-ро ба ду гурӯҳ: кишварҳо бо даромади миёна ва боло, ба монанди 6 кишвари АСЕАН (Сингапур, Малайзия, Бруней, Таиланд, Индонезия ва Филиппин); ва гурӯҳи кишварҳои камтар пешрафтаи АСЕАН (Камбоҷа, Лаос, Мянма, ва Ветнам) тақсим кунем. Дар байни кишварҳои ду гурӯҳи боло низ тафовутҳои зиёде аз назари сатҳи мухталифи тавоноӣ вучуд дорад. Барои мисол дар гурӯҳи кишварҳои АСЕАН даромади Бруней аксаран ба содироти маводи хоми нафт ва газ вобастааст ва ин кишвар дар муқобили Сингапур, ки даромади он бештар ба ҳадамот ва баъдан аз тавлидоти саноатӣ аст, қарор дорад. Дар миёни кишварҳои камтар тавсеаёфтаи АСЕАН сатҳи иқтисодӣ Ветнам бо се кишвари дигар каме тафовут дошта, ин кишвар на танҳо аз манзари иқтисодӣ амалкарди беҳтаре нисбат ба се кишвари дигар дорад, балки тавонистааст дар ду даҳаи охир рушд ва пешрафти назаррасро нишон диҳад [4, 59-125]

Ҳаҷми нишондодҳои иқтисодӣ кишварҳои АСЕАН низ тафовутҳои бисёреро нишон медиҳад, ба гунае, ки ММД Индонезия (дар соли 2017) беш аз як триллион доллари ИМА дар сол аст, аммо ҳамин шохис дар кишвари Лаос ба 16 миллиард доллар дар сол баробар аст. Ин нишондиҳанда гӯёи тавоноӣ ва қобилияти кишварҳои минтақа аст, ки тафовути бисёр зиёдеро низ аён месозад [36].

Ба далели гуногунрангии кишварҳои минтақа, нигарониҳои онҳо низ аз се шохҳои аслии АСЕАН, махсусан аз дастаҷамъии иқтисодии АСЕАН гуногун аст. Барои мисол, дар ҳоле, ки АСЕАН ба унвони ҳомии мановфеи кишварҳои иқтисодӣ кушод дошта, ба монанди Сингапур ва Малайзия амал мекунад, барои як кишвари ақибмондаи хурд, ба монанди Лаос ё Камбоҷа муфид будани он бештар дар ҷалби сармоягузори мустақими хориҷӣ аст, ки ин амр низ дар воқеият амри чандон ба нафъи ин кишварҳо нест. Барои мисол аз маҷмӯи сармоягузори мустақими хориҷӣ, ки вориди минтақа мешавад, Сингапур наздики 50 дарсад ва кишварҳои ақибмондаи кӯчак, ба монанди Лаос, Камбоҷа ва Мянма 2 то 5 дарсад аз онро дар худ истифода мебаранд [4, 141].

Дар мавриди манфиатҳои аз ҳамгирии иқтисодӣ ба даст омада низ тафовути дидгоҳ вучуд дорад. Барои мисол, дар ҳоле, ки кишварҳои тавсеаёфтатар ба монанди Таиланд, Индонезия ва Малайзия ба думболи болоравӣ ва тавсеаи тавлиди электроника ва саноати мошинсозӣ ҳастанд, кишварҳои ба монанди Мянма, Бруней ва Лаос бештар ба коркарди захираҳои маъданӣ машғуланд [34].

Ин амр пешрафти бозори ягона дар бахшҳои гуногуни минтақавиро бо душвориҳои рӯ ба рӯ мекунад, аммо зикри ин нукта низ дорои аҳамият аст, ки бо барномарезии дақиқ камбудии зикршударо рафъ кардан мумкин аст.

Миллигарии иқтисодии баъзе аз кишварҳои АСЕАН ба монанди Индонезия ва Малайзия низ ба яке аз мушкилиҳои минтақавӣ табдил шудааст, ки аввалиятро ба ҷойи озодсозии иқтисодӣ бар эҷоди сохтор ва зерсохтҳои миллӣ мутамарказ кардаанд. Набудани қатъияту суботи сиёсӣ дар Филиппин ва Индонезия яке аз мушкилоти ҳозираи минтақа гардидааст.

Ба далели даст ёфтани кишварҳои хурд ба манобеи молии азим онҳо бештар мешуморанд, ки дар тарҳҳои муосири кишварҳои бузурги иқтисодӣ ба монанди Ҷумҳурии Мардумии Чин ва Ҷопон боқӣ бимонанд.

Яке аз масъалаҳои мушкили кишварҳои минтақа барои таҳкими ҳамкориҳои худ ин аст, ки онҳо майл доранд, ки узви АСЕАН бошанд, дар ҳоле ки дар хидмати манфиатҳои миллии хеш (иқтисодӣ ё сиёсӣ) ҳастанд, яъне кишварҳои созмон тамоюли воғузур кардани иқтидор ва ҳокимияти худ ба ниҳоди фаромиллӣ надоранд ва эҷоди ҳар ниҳодеро дар ростои тақвият ва таҳкими ҳокимияти миллии худ медонанд. Мавҷудияти қонуни мудохила накардан дар қорҳои дохилии кишварҳои созмон дар оинномаи АСЕАН [31, 1] боис шудааст, ки кишварҳои минтақа дар муқобили бӯҳронҳои мухталифи дохилӣ, усули ҳамкорӣ ва машваратро канор бигузоранд ва ҳисси ваҳдату якпорчагии худро аз даст бидиҳанд. Мисоли равшани ин бӯҳрони Руҳингёи Мянма аст, ки аз августи соли 2015 оғоз шуда, барои бартараф намудани ин бархӯрдҳо ягон давлати узви созмон мудохила накардаанд.

Ҳамчунин пас аз музокираҳои чандинсолаи аъзои ин созмон барои табдили эъломияи ахлоқӣ ба оинномаи ахлоқии АСЕАН Камбоҷа ба унвони кишвари мизбон дар нишасти соли 2012 мушаххас шуд, аммо Камбоҷа бо далели равобитаи наздик ва тарс аз хуруҷи сармояҳои Чин қарори мазкурро рад карда, бо дархости Пекин аз гуфтугӯ дар ин маврид худдорӣ намуд. Гароишҳои мутафовити аъзои ин созмон аз манфиатҳои сиёсӣ ва иқтисодии ин кишварҳо маншаъ мегирад. Барои мисол дар мавриди ихтилофоти минтақаҳои Баҳри ҷануби Чин Филиппин ва Ветнам даргириҳои бештаре бо Чин доранд ва кишварҳои Лаос, Мянма ва Камбоҷа саъй мекунанд дар ин масъала ҳамроҳ нагарданд. Ҳамаи ин нишондиҳандаи набудани сиёсатҳои муштарак аст, ки кишварҳои АСЕАН-ро ба самти истиқлолхоҳӣ пеш мебарад ва натиҷаи қатъии он афзоиши безътимодӣ байни тарафҳо аст. Дар ин ҷо зикри ин воқеият низ метавонад андаке барои дарки мавзӯи роҳкушо бошад, ки кишварҳои АСЕАН таъкиди худро бештар бар ҳавзаи иқтисодӣ, яъне яке аз се шохаи иҷроияи АСЕАН гузоштаанд ва АСЕАН барои дастбӣ ба ҳадафи худ ниёзманди эҷоди тавозун, яъне дастаҷамъии амниятӣ, фарҳанги ва иқтисодӣ аст ва бо таваҷҷуҳ ба вазъияти ҳозир бояд корбарӣ намояд.

Амалиёти кишварҳои АСЕАН бо равобитаи наздик байни сиёсатмадорон иртибот дорад. Ширкатҳои дохилӣ низ аз вайроншудани мувозинати минтақавӣ ва тағйири сохтори қонунҳо ва муқарароти иқтисодии миллӣ нигаронанд. Ин ширкатҳо бо

соҳибони қудрат робитаи наздик доранд. Далели он ҳам ҳимояти ин ширкатҳо дар маърақаҳои интихоботии вакилон аст, то ки дар ивазаш онҳо низ манфиати ширкатҳоро дар назар бигиранд ва дар ростии ҳифзи он иқдом намоёнд. Ин гуна тафовутҳо дар мановфеи миллӣ ва фарҳанги сиёсӣ аксаран ибтикороти минтақавиро бо мушкилӣ рӯ ба рӯ мекунад ва раванди муттаҳидшавиро ба таъхир меандозад [9, 5]

Зухури Чин ва рақобатҳои иқтисодии ин кишвар бо Ҷопон, Ҳинд, Иёлоти Муттаҳида ва Кореяи ҷанубӣ дар минтақаи Осиё Шарқӣ низ аз монеаҳои ҳамгироии иқтисодии АСЕАН аст. Рақобати қудратҳои минтақавӣ ва фароминтақавӣ дар минтақаи Осиё Шарқӣ боис шуд, ки ин созмон дар соли 2007 барои марказияти АСЕАН дар минтақа муқовимат кунад. Яке аз намунаҳои равшани рақобати иқтисодии Чин ва Ҷопон дар қолаби марказияти АСЕАН шарикии иқтисодии кулли минтақа аст, ки 16 кишварро (10 кишвари АСЕАН ба иловаи Чин, Ҷопон, Кореяи ҷанубӣ, Ҳинд, Австралия ва Зеландияи Нав) дар бар мегирад ва ба унвони минтақаи озоди иқтисодӣ амал мекунад. Рақобатҳои Чин ва Ҷопон ба рушд ва тавсеаи кишварҳои минтақа ва ба аҳолии он барои таъмини ниёзҳои ҳамгироии иқтисодии бештар кумак намояд, вале воқеиятро бояд гуфт, ки рақобати қудратҳои бузург боис мешавад, ки кишварҳои АСЕАН бо таваҷҷуҳ ба вобастагӣ ва ҳамчунин манфиат ва алоқаҳои худ ба самти яке аз ин кишварҳо ҳаракат кунанд ва ин воқеият кишварҳои минтақаро аз ҳадафи худ барои ҳамгироии бештар дар доираи АСЕАН дур хоҳад сохт. Ин кор дар навбати худ сабаби тафриқа, беэътимодӣ ва ҷудоии кишварҳои минтақа мешавад. Ҳамчунин Чин ва Ҳинд, ки ҷамъиятҳои миллиардӣ доранд, сармояҳои хориҷиро ба самти худ ҷазб карда, боиси кунд шудани ҷараёни омадани сармоя ба минтақаи Осиё Ҷанубу Шарқи шудаанд.

Кишварҳои АСЕАН бисёре аз уҳдадориҳои соддатарро дар доираи дастаҷамъии иқтисодии созмон иҷро кардаанд. Пиёдаҳои уҳдадориҳои боқимонда ниёз ба таркиби омилҳои зиёде доранд ва содда нестанд. Иҷрои ин иқдомоти нисбатан душвор ниёз ба созмони қавӣ ва манобеи инсонӣ ва молӣ дорад. Аксар кишварҳои АСЕАН ниёз ба ислоҳоти қонуну муқаррароти мазкур доранд ва ин кишварҳо бояд ислоҳоти сохтори муносибери дар ростии ташкилу эҷоди ҳамгироии иқтисодӣ дар дастури кории худ қарор диҳанд. Баъзе аз монеаҳои ҳамгироии иқтисодӣ маҷудияти бархе монеаҳои тарифӣ, ки монеи ҳаракати озодонаи молу маҳсулот, қувваи корӣ ва сармояи байни кишварҳо мешавад, қонунҳо ва муқаррароти мутафовит, ки монеае барои ҳамгирӣ ва ягона амал кардани тарафҳо мешавад, муқаррарот ва бюрократияи беш аз ҳад мебошад, ки монеи бо суръат анҷом ёфтани иқдомот мешавад. Норасоии иттилоот аз фазои касбу кори кишварҳои АСЕАН яке аз монеаҳои дигари мавҷуда ҷиҳати бештар ба роҳ мондани ҳамкориҳои иқтисодӣ мебошад. Барои мисол: ба далели сатҳи баланди пешрафт Сингапур ва то ҳудуде Бруней амалҳои меъёрбандии баландро нисбат ба воридоти молҳои хориҷӣ нахоҳанд пазируфт ва бар хилофи ин сиёсат амале татбиқ ёбад, некуаҳолии нисбии Сингапур ва Бруней мавриди ҳадаф қарор хоҳад гирифт ва ин кишварҳо ин паёмадро қабул нахоҳанд кард (агар сиёсатҳои ҷубронкунӣ пешбинӣ ва қабул карда нашаванд) [30, 18]. Дар натиҷа, кишварҳои АСЕАН марҳалаҳои ҳамгироии минтақавиро ба сурати комил ва дар замони кӯтоҳе наметавонанд тай кунанд ва бояд истисноҳоеро дар масири ҳамгироии минтақавии комил ба назар бигиранд то муттаҳидии бештар дар доираи 10 узви ин ниҳод иҷро шавад.

ХУЛОСА. Кишварҳои АСЕАН аз даҳаи 1990 ба самти ҳамгироии иқтисодии бештар ҳаракат кардаанд. Ҳадафи аъзоёни ин ниҳоди минтақавӣ ҳамгироии иқтисодӣ

дар қолаби минтақаи озоди иқтисодӣ мебошад, ки давраи амалигардонии он то соли 2015 барои шаш узви аслии ва охири соли 2018 барои 4 узви камтараққикарда - Лаос, Камбоҷа, Мянма ва Ветнам дар назар гирифта шуда буд. Кишварҳои АСЕАН дар соли 2015 тасмим гирифтанд, ки бозори муштараки АСЕАН-ро дар тӯли як даҳа, яъне то соли 2025 иҷро кунанд ва нақшаи онро низ қабул кардаанд. Интихоби пули воҳид низ мавзӯе аст, ки аз ҷиҳати тавассути Малайзия матраҳ шудааст ва барои иҷро шудани бозори муштарак (барои ҳаракати озод ва бемонеаи афрод, молу маҳсулот ва ҳадамот дар миёни кишварҳои узв) зарурӣ аст, аммо тавофуқи миёни аъзоёни ин ниҳоддар он аст, ки пули кадом кишвар ба унвони пули воҳид интихоб шавад, вучуд надорад ва ҳар кишвар барои ҳифзи рақобатпазирии ҳавзаи содироти худ муҳолифи интихоби пули воҳид ё муштарак барои созмон аст. Бо вучуди пешрафтҳои, ки аъзоёни АСЕАН дар ҳавзаҳои мухталиф доштаанд, ин ниҳод барои ноил шудан ба ҳадафи худ, яъне бозори муштарак монеаҳои бисёр зиёд ва душвореро доро мебошад ва ба назар мерасад, ки дар ин фосилаи замони андак тавоноии дастбӣ ба бозори муштаракро нахоҳад дошт ва далели он ҳам натавонаи ихтилофи сатҳи гуногуни тараққиёти кишварҳо ва тавсеаю пешрафт дар ҳавзаҳои мухталиф, балки набудани манобеъ ва амалу корҳои шоистаи дархур барои таъқиби ин ҳадаф аст. Натавонаи монеаҳои дохилӣ, балки ҳавасмандӣ ва манфиатҳо аз ҳамкориҳои фароминтақавӣ ё байниминтақавӣ ба даст меомада кишварҳои АСЕАН-ро ба самти ҳамгироии фароминтақавӣ (шарқи осӣ) тела медиҳад ва ин амр агарчи боиси озодсозии бештари аъзо бо гузашти замон мешавад, аммо монеаи бузурге дар роҳи тезонидан ва дурнамои ҳамгироии иқтисоди минтақавӣ дар доираи АСЕАН хоҳад буд. Монеаҳои дохилиминтақавӣ ва фароминтақавӣ аз омилҳои ба ҳисоб мераванд, ки эҳтимоли бештар ба таъхир андохтани ҳамгироиро хоҳанд дошт. Чӣ доштани монеаҳо дар муқобили озодии интиқоли молу маҳсулот, кор ва сармояи байни аъзоён дар замони ҳозир сабаб шудааст, ки АСЕАН иқдомҳои ба мисли қоҳиши тарифҳо ва ҳатто аз байн бардоштани онҳоро ҷиҳати дастбӣ ба иттиҳодияи ҳамгиротар пайгирӣ кунад. Бо баррасии таҷрибаи ҳамгироии минтақавӣ дар доираи АСЕАН метавон рушди ин падида (ҳамгироии минтақавӣ)-ро дуруст донист, аммо набояд ин нуктаро аз назар дур дошт, ки дар соҳаи илмҳои иҷтимоӣ ва гуманитарӣ мумкин аст иллат ва омилҳои ҳар падида, сабабҳои гуногунро ба миён орад, мо наметавонем сабаби воҳидеро барои исботи иддаое хос ба мавзӯи мушаххас нисбат диҳем. Дар ин ҷо метавон ба ин натиҷа расид, ки сабабҳои дар боло зикршуда бо ҳам якҷоя шуда, монеаҳои гуногун бо шиддат нотавонии мухталиф дар муқобили ҳамгироии бештари АСЕАН эҷод кардаанд. Набудани мувофиқатнамоиву корҳои санҷида низ монеаи рафъи мушкилоти мавҷуда мешаванд. Ба назар мерасад, ки кишварҳои АСЕАН агарчи рӯ ба рӯ бо мушкилоти зиёданд тавоноии дастбӣ ба бозори муштаракро хоҳанд дошт, аммо ин ҳадаф бо вучуд зиёд будани садду монеаҳо, масъалаҳои ҳалталаб ва мушкилот вақту замон талаб мекунад ва ин давраи вақту замони он эҳтимолан беш аз як даҳа хоҳад буд. Албатта, зикри ин нуқта дорои аҳамият аст, ки АСЕАН дар мавридҳои зиёде ба монанди эҷоди минтақаи озоди иқтисодӣ собит кардааст, ки метавонад ҳатто зудтар аз муҳлати муқаррарӣ ба ҳадафҳои дар пеш гузоштаи худ бирасад.

АДАБИЁТ:

1. Armstrong David, Lloyd Loma, Redmond John. International organisation in world politics. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 2004. 270 p.

- https://moodle2.units.it/pluginfile.php/417744/mod_resource/content/1/2004_Book_InternationalOrganisationInWor.pdf (санай истифодабарӣ 25.01.2023)
2. ASEAN Secretariat. 2018. <https://asean.org/wp-content/uploads/2021/08/33.-November-2018-Fact-Sheet-on-AEC-1.pdf> (санай истифодабарӣ 25.01.2023)
 3. ASEAN Secretariat. ASEAN Economic Community (AEC): Chartbook. ASEAN Secretariat. 2013. <https://asean.org/book/asean-economic-community-chartbook-2013/> (санай истифодабарӣ 25.01.2023)
 4. ASEAN Secretariat. ASEAN Economic Community (AEC): Chartbook. ASEAN Secretariat, 2017. <https://asean.org/book/asean-economic-community-chartbook-2017/> (санай истифодабарӣ 25.01.2023)
 5. Asian Development Bank (ADB). Asia Regional Integration Center, 2018. <https://aric.adb.org/fta-trends-by-status> (санай истифодабарӣ 25.01.2023)
 6. Asian Development Bank Institute (ADBI). (2014). ASEAN 2030: Toward a Borderless Economic Community. Japan: Asian Development Bank Institute (ADBI). <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/159312/adbi-asean-2030-borderless-economic-community.pdf> (санай истифодабарӣ 25.01.2023)
 7. Aswathappa K. International Business. Fourth Edition. New Delhi: Tata McGraw Hill. 2010. <https://www.biblio.com/book/international-business-fourth-edition-k-aswathappa/d/1204249935> (санай истифодабарӣ 25.01.2023)
 8. Balassa Bela. The Theory of Economic Integration. London and New York: Routledge. 1961. 304 pages. [http://ieie.itam.mx/Alumnos2008/Theory%20of%20Economic%20Integration%20\(Belassa\).pdf](http://ieie.itam.mx/Alumnos2008/Theory%20of%20Economic%20Integration%20(Belassa).pdf) (санай истифодабарӣ 25.01.2023)
 9. Basu Das Sanchita. Huge Challenges Await AEC 2025, ISEAS, 2016. NO. 48, 1-9. https://www.iseas.edu.sg/images/pdf/ISEAS_Perspective_2016_48.pdf (санай истифодабарӣ 25.01.2023)
 10. Bhalla A.S., Bhalla P. Regional Blocs: Building Blocks or Stumbling Blocks?. Basingstoke & New York: MACMillan Press & ST. Martin's Press. 1997. <https://link.springer.com/content/pdf/bfm:978-1-349-25811-6/1.pdf> (санай истифодабарӣ 25.01.2023)
 11. Bitzenis Aristidis. The Balkans: Foreign Direct Investment and EU Accession. Farnham, United Kingdom: Ashgate Publishing. 2009. 424 pages. https://www.researchgate.net/profile/Aristidis-Bitzenis/publication/231575457_The_Balkans_Foreign_Direct_Investment_and_EU_Accession/links/09e41506c9f1c14f6a000000/The-Balkans-Foreign-Direct-Investment-and-EU-Accession.pdf (санай истифодабарӣ 25.01.2023)
 12. Both Deniz. Models of regional cooperation in competition law and policy from around the world: lessons for the ASEAN region. In: The Regionalisation of Competition Law and Policy within the ASEAN Economic Community, Burton Ong, Cambridge: Cambridge University Press. 2018. 402 pages.
 13. CRS Report. The European Union: Current Challenges and Future Prospects. Congressional Research Service, 2017. 30 pp. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R44249/17> (санай истифодабарӣ 25.01.2023)
 14. Dieter Heribert. APEC, Australia and New Zealand: Pathways to Asia?. In: Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC): The First Decade. Werner Draguhn, Eva Manske, Jurgen Ruland, London and New York: Routledge. 2002. 240 pages.

<https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9780203037508/asia-pacific-economic-cooperation-апес-werner-draguhn-eva-manske-j%C3%BCrgen-r%C3%BCland> (санаи истифодабарӣ 25.01.2023)

15. Dosenrode Soren. Limits to Regional Integration. London and New York: Routledge. 2015. 265 pp. https://repositorio.ul.pt/bitstream/10451/20008/1/ICS_AMalamud_Interdependence_CLI.pdf (санаи истифодабарӣ 25.01.2023)

16. El-Agraa A.M. Regional Integration: Experience, Theory and Measurement. London: Macmillan. 1999. 454 pp.

17. El-Agraa A.M. The European Union Economics and Policies. Cambridge: Cambridge University Press. 2007. 630 pp. https://books.google.com.tj/books?printsec=frontcover&vid=LCCN2007281889&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (санаи истифодабарӣ 25.01.2023)

18. Ethier Wilfred. The New Regionalism. The Economic Journal, 1998. Vol. 108, No. 449, P. 1149-1161.

19. Findlay Christopher, Urata Shujiro. Free Trade Agreements in the Asia Pacific. Singapore: World Scientific Publishing. 2009. 332 pp. http://qnitrade.gov.vn/uploads/news/2012_12/free-trade-agreements-in-the-asia-pacific.pdf (санаи истифодабарӣ 25.01.2023)

20. Gathi James Thuo. African Regional Trade Agreements as Flexible Legal Regimes, Working Paper Series, 2009. No. 20. <https://scholarship.law.unc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1903&context=ncilj> (санаи истифодабарӣ 25.01.2023)

21. Gebru Solomon Gebreyohans. Regional Integration in the Horn of Africa: State of Affairs and Challenges, Center for European Integration Studies (ZE1), WAI-ZEI Paper, 2016. No. 31, 1-37. https://www.academia.edu/39954314/Regional_Integration_in_the_Horn_of_Africa_State_of_Affairs_and_Challenges (санаи истифодабарӣ 25.01.2023)

22. Gekonge Christopher. Emerging Business Opportunities in Africa: Market Entry, Competitive Strategy, and the Promotion of Foreign Direct Investments. USA: Business Science Reference (IGI Global). 2014. 17 pp. https://www.cefims.ac.uk/modules/content/68/68_unit-01_sample.pdf (санаи истифодабарӣ 25.01.2023)

23. Haokip Thongkolal. Recent trends in regional integration and the Indian experience. International Area Studies Review, 2012. Vol. 15, No. 4, p. 377-392. https://www.researchgate.net/publication/258140114_Recent_trends_in_regional_integration_and_the_Indian_experience_International_Area_Studies_Review_154377-392 (санаи истифодабарӣ 25.01.2023)

24. Huong Dang, Thi Thu. Examining the Engagement Between Civil Society in Southeast Asia and ASEAN in the ASEAN Community Building Process. Munich, Germany: grin verlag. 2008. 34 pp. <https://www.grin.com/document/112866> (санаи истифодабарӣ 25.01.2023)

25. Kawai Masahiro. East Asian economic regionalism: progress and challenges. Journal of Asian Economics, 2005. №16. P. 29-55.

26. Langhammer Rolf, Hiemenz Ulrich. Regional integration among developing countries: opportunities, obstacles and options. Kieler Studien, 1990. No. 232, 1-102.

<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/416/1/025664646.pdf> (санаи истифодабарӣ 25.01.2023)

27. Lvova Elena. Integration of the Ukraine to the world's economic system by means of Special Investment Regimes. Germany: German National Library. 2003. 124 pp.

28. Ohmae Kenichi. The End of the Nation State: The Rise of Regional Economies. By Kenichi Ohmae. New York: The Free Press, 1995. 214 pp.

29. Peters-Berries Christian. Regional Integration in Southern Africa - A Guidebook. Germany: Internationale Weiterbildung und Entwicklung gGmbH (InWEnt). 2010. 196 pages. https://www.academia.edu/32639870/Regional_Integration_in_Southern_Africa_A_Guidebook (санаи истифодабарӣ 25.01.2023)

30. Plummer Michael. An ASEAN customs union?. Journal of Asian Economics, Vol. 17, 2006. P. 923-938. [http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1049-0078\(06\)00133-3](http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1049-0078(06)00133-3) (санаи истифодабарӣ 25.01.2023)

31. Portela, Clara. the association of southeast asian nations (asean): Integration, Internal Dynamics and External Relations. European Union: Policy Department, Directorate-General for External Policies of the Union, 2013. 25 pages. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/433713/EXPO-AFET_NT\(2013\)433713_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/433713/EXPO-AFET_NT(2013)433713_EN.pdf) (санаи истифодабарӣ 25.01.2023)

32. Smeets, Heinz-Dieter. Grundlagen der regionalen Integration: Von der Zollunion zum Binnenmarkt. In Europäische Integration, Ohr Renate, Stuttgart, Berlin, Köln, 1996. P. 47-75.

33. Than Mya. Myanmar in ASEAN: Regional Cooperation Experience. Singapore: ISEAS. 2005. 205 pp. <https://bookshop.iseas.edu.sg/publication/266> (санаи истифодабарӣ 25.01.2023)

34. The Observatory of Economic Complexity (OEC). 2018. <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country> (санаи истифодабарӣ 25.01.2023)

35. The Statistics Portal. ASEAN countries: Gross domestic product (GDP) per capita in current prices from 2008 to 2018 (in U.S. dollars). 2018.

36. The Statistics Portal. Gross domestic product (GDP) of the ASEAN countries from 2008 to 2018 (in billion U.S. dollars), 2018. <https://www.statista.com/statistics/796245/gdp-of-the-asean-countries/> (санаи истифодабарӣ 25.01.2023)

37. United States International Trade Commission (USITC). Asean: Regional Trends in Economic Integration, Export Competitiveness, and Inbound Investment for Selected Countries, No. 332-511, Washington D.C., 2010. <https://www.usitc.gov/publications/332/pub4176.pdf> (санаи истифодабарӣ 25.01.2023)

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В РЕГИОНЕ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ АЗИИ В РАМКАХ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АСЕАН

КУДРАТЗОДА КОМРОН АБДУНАБИ

к.и.н., заведующий отделом Южной и Восточной Азии ИИПСАЕ НАНТ

Адрес: 734025, Таджикистан, г. Душанбе, пр. Рудаки, 33. Тел.: (+992) 93 528 28 62.

E-mail: komron.kudratov@gmail.com

В данной статье рассматриваются проблемы экономической интеграции стран АСЕАН с точки зрения практики и государственных политических институтов, определяющих уровень экономической эффективности стран Юго-Восточной Азии.

Текущая ситуация и экономические перспективы стран АСЕАН тесно связаны с экономической ситуацией в мире. Путь устойчивого экономического развития стран АСЕАН сильно зависит от интеграции стран региона и реструктуризации, снижения зависимости от центров мировой экономики. Важным фактором успешного развития и достижения экспортноориентированного экономического развития является региональная интеграция в рамках АСЕАН с формированием надежных правовых и экономических институтов, позволяющих регулировать экономические отношения в регионе. В статье также рассматриваются экономические и политические факторы неудачи АСЕАН в достижении экономической интеграции. Эти факторы не позволили АСЕАН достичь полной экономической интеграции и ограничили ее, пройдя через такие этапы, как преференциальная торговля и свободные экономические зоны, в то время как АСЕАН занимается созданием таможенного союза и общего рынка. Внутрорегиональные и трансрегиональные барьеры относятся к числу факторов, которые, скорее всего, задержат интеграцию. Изучив опыт региональной интеграции в рамках АСЕАН, можно считать развитие этого процесса (региональной интеграции) правильным.

Ключевые слова: интеграция, экономическая интеграция, проблемы экономической интеграции, Юго-Восточная Азия, АСЕАН, экономическое развитие АСЕАН, внутрорегиональные и трансрегиональные факторы противодействия интеграции, политические факторы противодействия экономической интеграции АСЕАН

ECONOMIC COOPERATION IN THE REGION OF SOUTH-EAST ASIA IN THE FRAMEWORK OF ASEAN

KUDRATZODA KOMRON ABDUNABI

PhD in History, Head of the Department of South and East Asia, ISIAEC NANT.
Address: 734025, Tajikistan, Dushanbe, Rudaki Ave., 33. Tel.: (+992) 93 528 28 62. E-mail:
komron.kudratov@gmail.com

The current situation and economic prospects of the ASEAN countries are closely related to the economic situation in the world. The path of sustainable economic development of the ASEAN countries is highly dependent on the integration of the countries of the region and restructuring, reducing dependence on the centers of the world economy. This article examines the problems of economic integration of the ASEAN countries from the point of view of practice and state political institutions that determine the level of economic efficiency of the countries of Southeast Asia. An important factor in the successful development and achievement of export-oriented economic development is regional integration within the ASEAN framework with the formation of reliable legal and economic institutions that allow regulating economic relations in the region. The article also examines the economic and political factors behind ASEAN's failure to achieve economic integration. These factors have prevented ASEAN from achieving full economic integration and limited it by going through stages such as preferential trade and free economic zones while ASEAN is building a customs union and a common market. Intraregional and transregional barriers are among the factors most likely to delay integration. Having studied the experience of regional integration within ASEAN, we can consider the development of this process (regional integration) to be correct.

Keywords: integration, economic integration, problems of economic integration, Southeast Asia, ASEAN, economic development of ASEAN, intra-regional and trans-regional factors counteracting integration, political factors counteracting ASEAN economic integration